

АКИМЕНКО ІРИНА МИКОЛАЇВНА

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри екологічної психології та соціології Національний університет "Чернігівський колегіум" імені Т.Г. Шевченка

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ЛЮДИНИ В СУЧАСНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття присвячена політичній соціалізації людини в сучасних умовах. Особливий акцент автор статті робить на проблемі розвитку політичної соціалізації сучасної молоді, складовими якої є політична культура і політична свідомість. Дана проблема є надзвичайно актуальною. Саме політична соціалізація молоді в суспільстві є показником політичної культури, а політична поведінка є показником рівня політичної свідомості в сучасному суспільстві. Процес політичної соціалізації сучасної людини зокрема молоді дає можливість зорієнтувати її в певному напрямку, який потрібен для її розвитку, адаптувати до сучасних змін суспільства та навчити жити в умовах навколишнього сучасного середовища.

Ключові слова: *політична соціалізація, політична культура, політична свідомість, політична поведінка, політичне життя, сучасна молодь, адаптація, сучасне середовище.*

Постановка наукової проблеми. Доросле життя кожної людини починається з того, що вона починає усвідомлювати, а згодом й переконується, що сучасне суспільство, його політичне життя регулюють норми та традиції політики. Людина є творцем політики. Беручи активну участь у політичному житті, кожна людина відповідно до своїх інтересів, здатна впливати на поведінку й становище інших людей та сприяти певним змінам у політичних відносинах. Це є проявом в утворенні соціальних груп, спільностей, політичних рухів, політичних партій та різноманітних політичних інститутів.

Нам вже відомо, що весь розвиток суспільства, його економічна, духовна, соціальна сфери спрямовані на задоволення потреб людини та на її всебічний розвиток. Тому від того, яке місце людина займає у виробничій сфері, від якості її трудової діяльності, поведінки та зацікавленості у праці залежать всі інші сфери життя. Те ж саме відбувається в соціальній сфері, тому, що саме там, від вміння людини реалізувати свої здібності залежать економічні успіхи та забезпечення життя.

Схожі процеси й відбуваються в політичній сфері. Розвиток політичної системи суспільства багато в чому залежить від політичної зрілості

людини, її освіти та ініціативи. Насамперед це політична активність людини. У демократичних суспільствах політична активність людини є головним аспектом самореалізації особистості. В Україні перехід від тоталітаризму до демократії призвів до значного зростання кількості людей, що беруть участь у політиці, прагнучи зробити свій внесок в розбудову демократичного суспільства. Людина виступає метою та фактором розвитку демократичного суспільства, де допускається підвищення її ролі з метою вироблення в неї дійової програми формування сучасної особи.

Політична соціалізація є надзвичайно важливим процесом, який забезпечує певні можливості для сучасної людини, а для молодого покоління тим більше, насамперед це увібрати в себе всі ключові соціальні, психологічні навички політичної та соціальної участі, риси та особливості суспільства, політичної системи. З набуттям Україною статусу незалежної держави постала проблема вивчення, аналізу, досліджень явищ які впливають на соціальну мобільність, насамперед політична соціалізація і політична поведінка.

Українські дослідники глибоко досліджують етапи, риси, функції політичної соціалізації, виробляють загальні тенденції її розвитку в сучасному українському середовищі, зокрема визначають основні закономірності та риси соціальної мобільності молоді.

Сучасна політична соціалізація дуже тісно пов'язана з політичною культурою і політичною поведінкою. Саме ці дві дефініції є похідними від політичної соціалізації є її логічними результатами.

Політична соціалізація активно впливає на формування якостей людини в більшій мірі індивідуальних. Саме завдяки рівню політичної соціалізації можливо визначити соціальний досвід, а це в свою чергу дає можливість зрозуміти наскільки людина залежить від соціально політичних умов, від загальної соціалізації, від загального розвитку навколишнього середовища.

Відомо, що політична система є однією з частин загальної культури, тому має формуватися у процесі політичного життя, а це в свою чергу є необхідною передумовою створення сприятливих умов для взаємодії між громадянами та державою і різними політичними інститутами. Втім, щоб і надалі мати розвиток, політична соціалізація сучасної людини, зокрема молоді потребує певного адекватного рівня політичної культури суспільства та морального стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних науковців в галузях соціогуманітарного циклу наукових дисциплін: соціологія, політична психологія, політологія питання політичної соціалізації є надзвичайно актуальним і мають значний інтерес, а також потребують адаптації даної проблеми до умов сучасного середовища.

Сучасна проблема потребує й досконалого розгляду з різних напрямів. Якщо нами вже визначено, що політична соціалізація є показником і політичної культури, політичної поведінки та політичної свідомості, доречним буде акцентувати увагу на наукові дослідження з політології, психології та соціології.

Розглядаючи різні концепції політичної соціалізації, варто звернути увагу на той факт, що більшість дослідників розуміють й потім розглядають дану проблему різнобічно, виокремлюючи різні напрями, про що згадувалось раніше. Загалом проблема людини в політичному середовищі актуалізується. Більшість вчених проявляють інтерес до людського чинника й стверджують, що людина в сучасному середовищі, а саме в політиці має свій рівень. Даний рівень не є стихійним, він є активним, тому як людина є активним учасником процесу. Сучасний стан українського суспільства активно поширює систему політичних знань, що в свою чергу дає можливість зрозуміти наскільки сучасне суспільство зацікавлене в загальній і політичній соціалізації людини й молоді зокрема, у формування політичної свідомості та політичної культури, що в свою чергу сприяє активній життєвій позиції й не дає проявляти радикальні погляди.

Серед українських концепцій, які ми маємо це погляди що заслуговують на увагу Валерія Бебіка, Євгена Головахи, Віталія Курила, Миколи Головатого, Сергія Савченка, Марини Остапенко та інших. Автори мають різні направлення у своїх концептуальних теоріях, втім всіх об'єднує одне, всі зосереджують увагу на питанні політичної соціалізації. Так український вчений В. Бебик робить акцент на проблемі політичної соціалізації молоді, де головне це її практичне опанування. Кожна людина, а молодь тим більше повинна опанувати основні норми і завдання суспільства, що в свою чергу наблизить до виконання, до демократизації даного суспільства.

Особливо хочеться виокремити політичні погляди М. Остапенко, де авторка своєї концепції процес політичної соціалізації молоді чітко пов'язує з зростанням суспільної потреби у розвитку політичної свідомості

людини. Людина в процесі політичної соціалізації дуже активно залучається в політичне середовище, разом з тим набуває значну кількість політичних орієнтацій, традицій, навичок, засвоює їх та передає іншим. Все це формується у взаємодії з навколишнім середовищем, що впливає на неї.

Окремим напрямом дослідницької роботи є наукові студії щодо молодіжного руху. Надруковано значну кількість робіт з питань розвитку, діяльності, інституалізації молоді в політиці, участь її в піднесенні регіональних рівнів. На особливу увагу заслуговують праці Миколи Головатого, Євгена Головахи, Валерія Бебіка. Всі автори акцентують увагу на позитивних змінах в громадській активності молоді, звертають увагу на факт, що відсоток участі молоді в політиці постійно зростає. Зростає її громадська та електоральна участь. Поштовхом до такої активності є проведення виборів президентських та парламентських.

Необхідно також зазначити, що розробка концепції політичної соціалізації здійснювалась і здійснюється різними школами та напрямками політичної, психологічної та соціологічної наук. В наш час розробляються нові концепції щодо політичної соціалізації. Під впливом різноманітних дискусій, студій та напрямів насамперед політологічної та соціологічної наук формують свої новітні концепції, де політична соціалізація виступає необхідним і важливим компонентом будь-якої державності, а сучасної в першу чергу. Між людиною і суспільством завжди повинен існувати взаємозв'язок, що в свою чергу надає легітимності існуючій владі в країні.

Мета статті. Аналіз сучасних українських дослідницьких матеріалів де головна й актуальна тема це політична соціалізація людини, й зокрема молоді та дослідження безпосередньо самого процесу адаптації людини в сучасному середовищі через політичну соціалізацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах створюється нове соціальне середовище, де формується зовсім інший тип людини, абсолютно відмінний від попередніх суспільств. Соціальний статус людини сьогодні – це головна рушійна сила суспільного розвитку. Беручи участь у політичному процесі, людина прагне реалізувати свої інтереси, опираючись при цьому на певні суспільні норми, правила поведінки, культурні цінності, традиції суспільства. Саме в такій діяльності, активності ті змістовності відбивається суть того чи іншого суспільного ладу, його переваги та недоліки.

Людина може самореалізуватися через суспільство, через процес входження людини в суспільство, під час якого, саме вона, людина, навчається думати й поводитися в суспільному середовищі. В умовах спілкування особи з іншими людьми, соціальним групами, що відбувається у різноманітних сферах людської життєдіяльності, проходить процес засвоєння та активне відтворення особою соціального досвіду.

Одним з головних елементів адаптації сучасної людини в суспільстві є політична соціалізація, яка представляє собою процес входження людини у світ політики, засвоєння нею притаманних певному суспільству політичних цінностей, настанов, переконань, відповідних моделей поведінки. Політична соціалізація є складовою частиною багатогранного процесу, в ході якого відбувається відтворення й подальший розвиток політичної структури суспільства, політичних відносин, а також розвиток суспільно-політичних якостей громадян, які підтримують та реалізують ці відносини у своїй життєдіяльності. Зазначимо, що політична соціалізація це безперервний процес, який не завершується з досягненням людиною певного віку чи соціального статусу. Даний процес охоплює увесь час становлення людини як суб'єкта політичних відносин і політичної діяльності, в першу чергу за рахунок оволодіння людиною політичними знаннями, цінностями, нормами, орієнтирами, зразками політичної поведінки, разом з тим – це не просто засвоєння певних політичних відносин, досвіду, знань, а й перетворення їх в особисті орієнтири та установки, внаслідок чого формується політична свідомість, позиція, зрілість, певний рівень політичної культури. Саму політичну соціалізацію можна визначити як показник, що відображає рівень політичної інформованості, компетентності, переконаності, соціально-політичної активності, адаптованості особи до наявних політичних відносин.

Результатом політичної соціалізації є формування політичної свідомості особи, але без активного засвоєння цінностей політичної системи соціалізація неможлива. Головним чинником у проблемі політичної соціалізації сучасної людини є якомога швидше і глибше залучати людину до політики, до політичного процесу, де значну роль буде відігравати практика, власний соціальний досвід, а також її психологічні характеристики.

Досліджуючи даний процес, дослідники виділяють та розділяють весь активний період життя людини на певні етапи соціалізації загалом, й політичної зокрема. Перше це етап, на якому відбувається формування політичної

культури. Даний період збігається з етапом шкільної освіти. Вся інформація отримується від батьків, вчителів, друзів. У молоді з'являються перші елементи власного політичного досвіду та формується ставлення до політичної влади. На другому етапі в подальше формування у людини відповідного ставлення до політичного життя включаються інші важелі. Це залучення до участі в діяльності політичних громадських організацій, політичних партій та рухів. Саме тут відбувається розширення власного політичного досвіду людини. Індивід може вже висловлювати свої політичні думки, аналізувати політичну ситуацію, може вже протистояти тиску колективної думки. Дана активність у політичному житті приводить до того, що молодь активно долучається до політики й бере активну участь у вирішенні громадських і громадсько-політичних проблем.

Потрібно відмітити, що процес політичної соціалізації молоді за часів тоталітарного радянського режиму ґрунтувався на стабільній монотеїстичній політичній культурі як всього суспільства, так й окремих соціальних груп. Зараз політична соціалізація молоді відбувається стихійно, що в свою чергу породжує чимало негативних проблем. Вихід насамперед у створенні педагогічної системи саме даного процесу, суб'єктом якої могла б стати система освіти, вищі навчальні заклади.

Політична соціалізація визначається потребами політичної практики, насамперед це створення ефективних технологій, які в свою чергу повинні:

- оптимізувати процес засвоєння людиною цілей та цінностей сучасної політичної культури;
- створити модель політичної соціалізації, яка відображає тип суспільно-політичних відносин та рівень розвитку демократії в країні;
- вибір моделі політичної соціалізації

Саме такий підхід створює умови для започаткування та подальшого розвитку політичної соціалізації. Та модель, яка сприймається й поступово розвивається в нашому суспільстві в більшій мірі орієнтована на західно-європейський тип політичної соціалізації, який відрізняється достатньо високим ступенем особистісної свободи в поєднанні з відповідальністю людини за свої вчинки.

Важливим чинником в даному процесі, особливо в середовищі молоді, підростаючого покоління. Це педагогічна підтримка, яка в свою чергу ґрунтується на технологіях, що в першу чергу орієнтовані на добровільне й

свідоме прийняття політичних цілей й вибір свого ставлення до політичної діяльності. Принциповим питанням в даному аспекті є формування психологічної установки, а також добровільному прийнятті норм та цінностей, що існують в демократичному суспільстві.

Разом з тим в сучасній політиці існують ще інші спеціальні чинники, за допомогою яких людина залучається до політичного середовища. Серед головних потрібно відмітити: це зусилля політичної системи щодо політичної освіти населення, насамперед соціалізуючий вплив вивчення цінностей і цілей системи, наступність в політиці та самовідтвореність системи. Даний чинник відіграє важливу роль, коли відбувається формування демократичної політичної культури.

Крім зазначеного вище, усі чинники що стосуються процесу політичної соціалізації маємо поділити на політичні та не політичні. До політичних віднесемо: тип державного устрою, політичний режим, політичні партії, політичні рухи, глобальні проблеми сучасності, економічні та соціальні ситуації. До не політичних: родина, школа, навчальні заклади різних рівнів, робота, культура, мистецтво, засоби масової інформації, національні традиції та звичаї.

Втім визнаємо, що дане розмежування формальним, тому що у кожному конкретному випадку політична соціалізація може відбуватися без наявності певного чинника тому, що важливу роль у політичній соціалізації людини відіграє її особиста участь в суспільно-політичному житті, де в процесі політичної практики відбувається перехід набутих знань до переконань, що в свою чергу сприяє формуванню чіткої позиції людини в суспільстві.

Рівень політичної соціалізації завжди є змінним. На нього значною мірою впливають умови суспільно-політичного життя. Найважливішими з них є свобода людини та демократія, саме на їх базі людина залучається до участі у політичних процесах. Каталізатором такої політичної соціалізації часто виступають суспільно-політичні та економічні кризи. У ході їх розвитку людина швидко політизується, особливо в перенасиченому нинішньому політичному житті.

Виокремимо певні рівні політичної соціалізації людини, як чинники адаптації в сучасному середовищі:

- конфліктний, який формується на основі міжгрупової боротьби та протистояння взаємозалежних інтересів;

- гармонійний, який відображає нормальну взаємодію людини та інститутів влади, раціональне ставлення людини до держави, усвідомлення нею своїх громадянських обов'язків;

- плюралістичний, який відображає визнання людиною рівноправності з іншими, здатність змінювати свої політичні вподобання, а також можливість переходу до нових ціннісних орієнтацій;

- гегемоністський, який передбачає входження людини у політику через прищеплення цінностей певної політичної ідеології, класу, певної релігії.

Важливо те, що кожному з типів політичної соціалізації відповідає певний тип особистості. Розглянемо більше детально: це “активіст” – людина, яка займає активну політичну позицію (це може бути власне політика або влада); “критик” – людина, яка негативно ставиться до політики взагалі; “спостерігач” – людина, яка цікавиться політикою, але не займається нею; “пасивний громадянин” – той, хто не цікавиться політикою, але не відходить від неї; “аполітичний громадянин” – той, хто категорично не бере участі в політиці. Враховуючи такий різноманітний типаж, відмітимо, що в сучасному політичному середовищі, особливо в українському, на жаль, домінуючу роль відіграє тип “спостерігач”, “пасивний спостерігач” та росте кількість “аполітичних громадян” внаслідок розчарувань з різних причин все менше приймають участь у політиці. Лакмусовим папірцем прояву активної участі громадян будь-якої країни є виборчі процеси, саме відсоток участі громадян у даному процесі дає можливість зрозуміти рівень її політичної соціалізації сучасного громадянина. Сучасні події, що відбуваються в нашій країні, доводять відсоток людей, особливо молоді стає більш активним, але не достатній для більш досконалого розвитку сучасного суспільства.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Виходячи з вищезазначеного, можна зробити висновок, кожному типу політичної соціалізації відповідає тип людини, що в свою чергу робить даний процес індивідуальним. На сучасному етапі розвитку суспільства проблема політичної соціалізації людини стоїть дуже гостро. Дану проблему важливо виділяти як окремий предмет досліджень. Людина, і зокрема молодь, в сучасному світі є учасником сучасних соціально-політичних відносин. Більшість політичних партій світу ліберального типу у своїх програмних документах розробляють стратегію механізмів засвоєння політичної соціалізації. Але

важливим аспектом в даній проблемі є участь наукових дисциплін соціо-гуманітарного циклу. Політологія, соціологія, психологія повинні домінувати у формуванні свідомості людини, впливати на погляди та допомагати орієнтуватися в сучасному навколишньому середовищі. Це природне явище, саме завдяки політичній соціалізації можна контролювати, насаджувати людині потрібні панівним верствам цінності, і все можна, як запевняють політологи, зробити непомітно для самої людини.

Отже, підсумовуючи все вищезазначене, слід відмітити, політична соціалізація сучасної людини залежить від її місця в соціальній структурі, від духовної культури та від народних традицій і звичаїв.

Список використаних джерел

1. Антонюк О. Основи етнополітики. – К.: МАУП, 2005. – 432 с.
2. Бебик В. Політична культура сучасної молоді. – К.: К.А.Л.Д., 1996. – С. 41-65
3. Головатий М. Соціологія політики. – К.: МАУП, 2003. – 504 с.
4. Москаленко В. Соціальна психологія [підручник] – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
5. Коваленко А. Політичний аналіз і прогнозування. – К.: Науковий світ 2002. – 201 с.
6. Кремень Т. Державний суверенітет у добу глобалізації // Політика і час. – 2003. – № 10. – С. 45-50
7. Курас І. Політична система сучасної України: особливості становлення і тенденції розвитку. – К.: Парламентське видавництво, 2002 – С. 325-342.
8. Остапенко М. Політична свідомість студентської молоді в сучасній Україні // Нова політика. – 2009. – № 6. – С. 61-63.
9. Пазенок В. Демократія і людина // Політика і час. – 2003. – № 2. – С. 3-15.
10. Хома Н. Історія політичних та правових учень. – Львів: Львівський інститут МАУП, 2002. – 204 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Antoniuk O. (2005). *Osnovy etnopolityky* [Basics of ethnopolitics]. Kyiv, MAUP.
2. Bebik D. (1996). *Politychna kultura suchasnoi molodi* [Political socialization student youth in Ukraine]. Kyiv, K. A. L. D.
3. Holovaty M. (2003). *Sotsiolohia polityky* [Sociology of politics]. Kyiv, MAUP.
4. Moskalenko V. (2008). *Sotsyalna psykhohyia* [Social psychology]. Kyiv, Tsentru uchbovoi literatury.
5. Kovalenko A. (2002). *Politychnyi analiz i prohnozuvania* [Political analysis and prediction]. Kyiv, Novyi svit.
6. Kremeni T. (2003). *Derzhavnyi suverenitet u dobu hlobalizatsii* [State Sovereignty in the era of globalization]. *Politika i chas*, 10, 45-50.
7. Kuras I. (2002). *Politychna systema suchasnoi Ukrainy: osoblyvosti stanovleniia i tendentsii rozvytku* [The political system of the state of Ukraine especially the formation and development]. Kyiv, Parlamentske vydavnytvo.
8. Ostapenko M. (1999). *Politychna sotsializatsiia studentskoi molodi v Ukraini* [Political socialization student youth in Ukraine]. *Nova polityka*, 6, 61-63.
9. Pazenok V. (2003). *Demokratia i liudyna* [Democracy and man]. *Politika i chas*, 2,3-15.

10. Khoma N. (2002). Istoriiia politychnykh ta pravovykh vchen [History of political and legal doctrines]. Lviv, Lvivskiy instytut MAUP.

Akimenko I.

POLITICAL SOCIALIZATION OF MAN IN MODERN SOCIETY

The article is devoted to the political socialization of man modern society. The author places special accent on the problem of political socialization of modern youth. The main components of political socialization in this case are political culture and political consciousness. Modern society this is a complex system. There are many direction in it that form the consciousness of modern man. Analysis of political, social, economic, psychological transformation happening in the modern word, require attentive approach and research phenomenon political socialization of man. An important aspect in the problem of political socialization is the participation of the sciences of the socio cycle: political science, sociology, psychology. They play an important role in the formation of human consciousness, affect attitudes, help navigate the modern word. This problem is important to allocate as separate subject of research. Man today in the modern word is a participant in modern social and political relations. This problem is relevant in modern society. The political socialization of young people in modern society is an indicator of political culture. The political behavior of modern person is an indicator of his level of political consciousness. The process of political socialization of a modern person, youth orients him in a certain direction, which is necessary for the development of society, adapts young people to modern changes in society, teaches to live in the surrounding word. Today's youth are open to all possibilities for self interpretation of social reality, the formation of attitudes and lifestyle.

Keywords: *political socialization, political culture, political life, political behavior, political consciousness, modern youth, modern society, adaptation.*

Акименко И.Н.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ СОЦИАЛИЗАЦИЯ ЧЕЛОВЕКА В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Статья посвящена политической социализации человека в современных условиях. Особый акцент автор статьи делает на проблеме развития политической социализации современной молодёжи, основными составляющими которой есть политическая культура и политическое сознание. Эта проблема очень актуальна в современном мире. Именно политическая социализация молодёжи в современном обществе есть показателем политической культуры, а политическое поведение есть показателем уровня политического сознания. Процесс политической социализации современного человека, а именно молодёжи даёт возможность сориентировать её в определённом направлении, который важен для её развития, адаптировать к современным изменениям в обществе и научить жить в условиях окружающего современного мира.

Ключевые слова: *политическая социализация, политическая культура, политическое сознание, политическое поведение, политическая жизнь, современная молодёжь, адаптация, современное общество.*